ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ (ՈՐՈՏՆԱՎԱՆՔ)

Գտնվում է Սիսիանի շրջանի Վաղուդի գյուղից 2 կիլոմետր հարավ, Որոտան գետի ձախափնյա քարափի վրա, Աղոթի—Ուռուտ (հնում Որոտն) տանող ճանապարհի աջ կողմում։

Վաղադին գյուղի անունը Ստ. Օրբելյանի օգտագործած աղբյուրների մեջ հիշատակվում է առաջին անգամ 906 թվ. Տաթևի վանքի սահմանները հաստատող կալվածագրի մեջ[1], իսկ պատմագրի ցուցակներում այն Ծղուկ գավառի մեջ է և ունի տուրքի 12 չափ։

Գյուղի անունով կոչվող վանքի վայրում, ըստ նույն պատմագրի, հնուց ի վեր եղել էր եկեղեցի ս. Գրիգոր անունով, որը նորոգել կամ նրա մոտ մեկ ուրիշն էլ շինել էր ոմն Ստեփանոս վարդապետ[2]. Թեև հայտնի չէ, թե եղած շենքերից որն է այդ եկեղեցին, բայց այդ նույն Ստեփանոսի շինարարական արձանագրությունը մի քարի վրա, ընկած վիճակում և բերված է ստորև։

1000 թվ. Սյունյաց թագուհի Շահանդուխտը, իր ամուսին Սմբատի հրամանով, շինում է այստեղ մի եկեղեցի, կոփածո քարերով՝ ս. Ստեփանոս անունով, իսկ 1007 թվ. Շահանդուխտի կրտսեր որդի Սևադան շինում է սրբատաշ քարերով, կենտրոնագմբեթ մի այլ եկեղեցի, ս. Կարապետ անունով և նրա արևմուտքում՝ սրահ։

Այս երկու եկեղեցիներից բացի վանքի բակում, դրանց կից զանազան ժամանակներում շինվել են ևս երկու-երեք եկեղեցիներ, սրահ, հյուրատուն, տնտեսական շենքեր, գոմեր և այլն։ Իսկ ս. Կարապետ եկեղեցու հարավում, բակի մեջ, մինչև վերջերս կանգնած է եղել մի կոթող-գավազան-սյուն, Տաթևի օրինակով, բայց քիչ փոքր։

Այս բոլոր շինությունները շրջապատված են եղել բարձր պարիսպներով։

1931 թվ. երկրաշարժի հետևանքով հուշարձանները մեծ վնասներ են կրել. այսպես՝ ս. Կարապետի գմբեթն ու տանիքը և հարավային պատն ամբողջովին փլել են, նրա մուտքի առաջին սրահից միայն արևմտյան կամարներն են մնացել, գավազան-սյունն ամբողջովին փլել է, պարիսպների մեծ մասը նույնպես փլել է, մնացել են տեղ տեղ կանգուն հյուսիսային և արևմտյան կողմերում։ Մնացած շենքերը ևս խիստ վնասվել են, թեև կանգուն են։

Վանքի դիմացը, Որոտանի աջ ափին, մի բարձր ժայռագագաթի վրա գտնվում են Սյունիքի նշանավոր բերդերից մեկի, Որոտնաբերդի ավերակները, որի դիմաց, վանքի արևելքում՝ հին Որոտ գյուղը (այժմ Ուռուտ)։ Այդ երկու նշանավոր վայրերի անունով 14-րդ դարից շրջակայքը կոչվել է Որոտն գավառ և վանքն էլ Որոտնավանք։

Վաղուդի գյուղումն է ծնվել միջնադարյան նշանավոր մտավորական-փիլիսոփա Հովհաննես Որոտնեցին, որը վերը նշված պատճառով՝ փոխանակ Վաղադնեցի՝ Որոտնեցի է կոչվում։

285. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *Երեսպատման քարի վրա, ընկած ս. Կարապետ եկեղեցու արևմտյան պատի տակ. դրսից. 5 տ.*

ԵՍՍՏԵՓԱՆՈՍՀԻ
-ՆԱՐԿԵՑԻ=ՆԽԷ
ՁԵԿԵՂԵՑԻ-- ՁԻ-
-ՁԵՆ ՍԱ
ՈՎՍԲԻՐ·

ԵՍ ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՀԻ[Մ]ՆԱՐԿԵՑԻ
:ՆԽ: . . . ՁԵԿԵՂԵՑԻ . . . |
. . . .
ՈՎ ՍՈՒՐԲ . . . . |

Քարի նախնական տեղն անհայտ է, հիշատակված եկեղեցու տեղն ուրիշն է շինված հետագայում։

Ստ. Օրբելյանը ՆԽԹ․ է նշանակում (էջ 302)։
Լուսանկ. տախտ. XXVI, 104

---

[1] Ստ. Օրբելյան, *233։*
[2] *Անդ, 103։*

286. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. ս. Ստեփանոս եկեղեցու արևելյան պատուհանի պսակի քարի վրա. արտաքուստ. 5 տ.

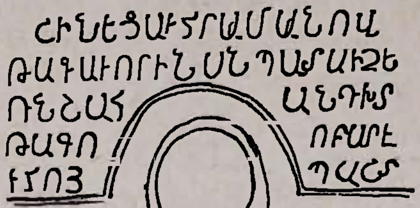

ՇԻՆԵՑԱՒ ՀՐԱՄԱՆՈՎ | ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՍՆՊԱՏԱ
Ի ՁԵ|ՌՆ ՇԱՀԱՆԴԽՏ|Ո ԲԱՐԵՊԱՇՏ
[ԹԱԳՈՒՀՈՑ]

Փափազյան, Ն. Գիրք. Ալիշան. 524.
Լալայան, Գ. 153.
Լուսանկ. տախտ. XXVI, 105

287. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. ս. Ստեփանոս եկեղեցու արևելյան պատի տակ արտաքուստ ընկած երեսպատման քարի վրա. 4 տ.

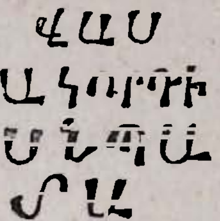

ՎԱՍ|ԱԿ ՈՐԴԻ | ՍՆՊԱՏԱ

Նախնական տեղն անհայտ է.

Հրատարակիչների մոտ այս և նախորդ արձանագրությունը միացված են և վերջում էլ մի հավելյալ նախադասություն ունեն —ՈՐ ՏԱՃԿԵՐԷՆ ԱՄԻՐՓԻՐԻ ԿԱՍՈՒԻ.—Լուսանկարները պարզ ցույց են տալիս որ տարբեր արձանագրություններ են և վերջին մասը չկա։

Փափազյան, Ն. Գիրք. Ալիշան, 524. Լալայան, Գ. 153.
Լուսանկ. տախտ. XVI, 106

288. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. ս. Կարապետ եկեղեցու արևմտյան պատին արտաքուստ. 10 տ.

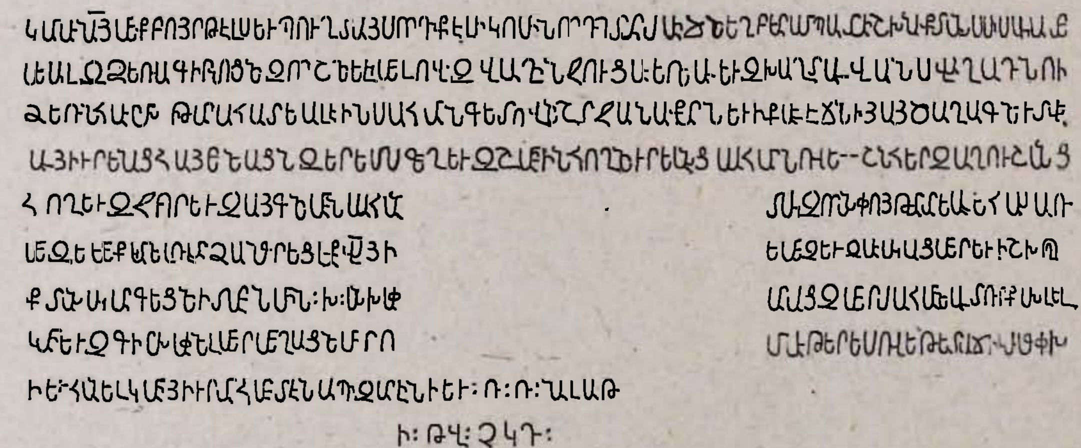

ԿԱՄԱՒՆ ԱՅ ՄԵՔ ԲՈՑՐԹԷԼՍ ԵՒ ՊՈՒՂՏԱՑՍ, ՈՐԴԻՔ ԷԼԻԿՈՒՄԻՆ, ՈՐԴՈ ՏԱՐՍԱՒՃԻՆ, ԵՂԲԱՒՐ ՍՄՊԱՏԱ, ԻՇԽԱՆՔ ՏԱՆՍ ՍԻՍԱԿԱ, ՏԵ|ՍԵԱԼ ՁՋԵՌԱԳԻՐ ՆՈՑԻՆ ԶՈՐ ՇԻՆԵԼ ԿԱՄԵԼՈՎ ԶՎԱՂԻՆՋՈՒՑ ԱՒԵՐԵԱԼ ԵՒ ԶԽԱՂՏԼԵԱԼ ՎԱՆՍ ՎԱՂԱԳՆՈՒ՝ | ՁԵՌՆ ՀԱՒՐ ՄԽԻԹԱՐԱ՝ ՀԱՏԵԱԼ ԷԻՆ ՍԱՀՄԱՆ ԳԵՏՈՎՆ Ի ՇՐՋԱՆԱՔԱՐՆ ԵՒ Ի ՔԱԷԼԻՃՆ Ի ՑԱՑԾԱՂԱԳՆ ԵՒ ՏՎԵ|ԱԼ ՑԻՒՐԵԱՆՑ ՀԱՅՐԵՆԵԱՑՆ ԶԵՐԵՄՍ ԳԵՂ ԵՒ ԶՇԱՄԲԻՆ ՀՈՂՆ ԻՒՐԵԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆՈՎ ԵԼԻ Ի|

ՇՆՀԵՐ ԶԱՊՈՒՇԱՆՑ | ՀՈՂ. ԵՒ ՋՋՈՒՐ ԵՒ ԶԱՑԳԻՆ ԱՄԷՆ ՍԱՀՄԱՆաւն եւ խնդրեալ առձանագրել յիշատԱԿ ԶՈՐ ԱՆՓՈՅԹ ԱՐԱՐԵԱԼ ԵՀԱՍ ԱՌ | ՄԵԶ ԵՒ ՄԵՔ ԿԱՄԵԼՈՎ. ԱՐՁԱՆԱԳՐԵՑԱՔ ՎՍ ՅԻշատակի նոցին և վս առևտուրեան ՄԵԶ ԵՒ ԶԱՒԱԿԱՑ ՄԵՐ. ԵՒ ԻՇԽՈՂ|Ք ՏԱՆՍ ԿԱՐԳԵՑԻՆ Ի ՏԱՐԻՆ ՄԻՆ ։Խ։ ԱՆԽԱՓԱՆ կատարել։ Արդ եթէ ոք ի մերոց կամ յաւտԱՐԱՑ ԶՄԵՐ ՍԱՀՄԱՆԵԱԼ ՏՈՒՐՔՍ ԽԼԵԼ | ԿԱՄԻ ԵՒ ԶԳԻՐՍ ԽԱՓԱՆԵԼ ՄԵՐ ՄԵՂԱՑՆ..... պարտական լիցի և առաջի ԱՑ ԱՄԱՒԹԵՐԵՍՈՎ. ԵԹԷ ՏԱՃԻԿ ԱՒԱԳ ՓԼՈՅԽԻ ԵՒ ՀԱՆԵԼ ԿԱՄԻ ՅԻՒՐ ՄԱՀՄԷՏԷՆ ԱՊԻԶԱՐ ԼԻՆԻ ԵՒ ։Ռ։Ռ։ ՆԱԼԱԹ առնու. | Ի ԹՎ ։ՉԿԴ։

Արձանագրությունը փորագրված է եղել երեք շարք քարերի վրա. երկուսը լրիվ և երրորդ շարքի միայն վերին մասում՝ 2 տող։ Առաջին շարքը բաղկացած է եղել 7 քարերից, որոնցից մեկն է այժմ տեղում, մնացածները երկրաշարժի ժամանակ թափվել են, բոլորն էլ այժմ գտնված են ու շարված պատի տակ։ Երկրորդ շարքը հավանաբար բաղկացած է եղել նույնպես 7 քարից, որոնցից երկուսը տեղումն են, 3 հատը գտնված են փլատակների միջից և երկուսը չեն հայտնաբերված։ Երրորդ շարքից մի փոքր քար է միայն ընկած-կոտրած։

Տալիս ենք միայն այժմ գոյություն ունեցող մասերի գծագրությունները, կորածները լրացնում ենք մանրատառ, ըստ նախկին հրատարակությունների, այդ մասում, 8-րդ տողում մի բառի մնացորդներ կան, որը հրատարակիչները չունեն, նշանակում ենք կետերով։

Փափազյան, Գիրք Ն. Ալիշան, 525. Լալայան, Գ. 152.
Լումանկ. տախտ. XXVI!, 107. *(10 կտորով)։*

***289. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ.** ս. Կարապետ եկեղեցու հյուսիսային պատի վերին մասում. արտաքուստ. 8 տ.*

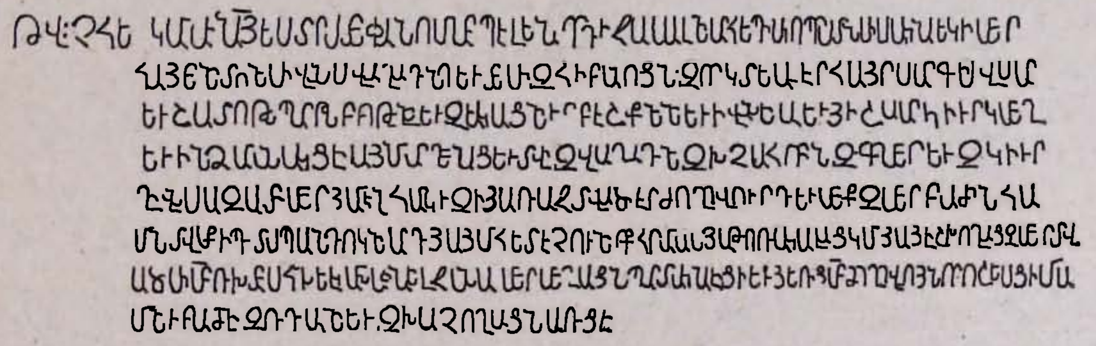

ԹՎ. ։ՉՀԵ։ ԿԱՄԱՒՆ ԱՅ ԵՍ ՏՐ ՍՏԵՓԱՆՈՍ ԱՒՐՊԷԼԵԱՆ ՈՐԴԻ ՋԱԼԱԼԻՆ ԱՐՀԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏՆ ՍԻՍԱԿԱՆ ԵԿԻ ՄԵՐ | ՀԱՅՐԵՆԻ ՏՈՒՆՍ Ի ՎԱՆՍ ՎԱՂԱԴՆՈ ԵՒ ՏԵՍԻ ԶՀԻՒՐԱՆՈՑՆ ԶՈՐ ԿԼԵՐՅՏԵԱԼ ԷՐ ՀԱՅՐ ՍԱՐԳԻՍ ՎԼԱՅՍԼՆ ԱՐ|ԵՒ-ՇԱՏՈՒԹԵԼԱՆՅ ՊԱՐՈՆ ԲՈՒՐԹԷԼԻՆ ԵՒ ԶԱՒԱԿԱՑՆ ԻՒՐ ԲԷՇՔԵՆԻՆ ԵՒ ԻՎԱՆԵԱ ԵՒ ՅԻՇԱՏԱԿ ԻՒՐ ԿԱՄ ԵՂ|ԵՒ ԻՆՋ ՄԱՍՆԱԿՑԻԼ ԱՅՆՄ ԱՐԴԵԱՆՑ ԵՒ ՏՎԻ ԶՎԱՂԱԴԻՆ ԶԽԶԱՀՈՐԻՆ ԶԳՈՄԵՐ ԵՒ ԶԿԻՒՐՂԻ ՎԱՆՍ ԱԶԱՏ Ի ՄԵՐ ՅԱՄԷՆ ՀԱՐԿԷ ԶԻ ՅԱՌԱՋ ՏՎԱԾ ԷՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ԵՒ ՄԵՔ ԶՄԵՐ ԲԱԺԻՆ ՀԱ|ՍՆ ՏՎԱՔ Ի ՊԷՏՍ ՊԱՆԴՈԿԻՆ ԱՐԴ ՅԱՅՍՄՀԵՏԷ ԶՈՒՆԻ ՈՔ ՀՐԱՄԱՆ ՅԱԹՈՌԱԿԱ-ԼԱՑ ԿԱՄ ՅԱՅԼ ԻՇԽՈՂԱՑ ԶՄԵՐ ՏՎ|ԱԾՍ Ի ՍԲ ՈՒԽՏԷՍ ՀԱՆԵԼ ԿԱՄ ԽԱ-ՓԱՆԵԼ ԶԱՆԱ ՄԵՐ ՄԵՂԱՑՆ ՊԱՐՏԱԿԱՆ ԼԻՑԻ ԵՒ ՅԵՐԻՑ ՍԲ ԺՈՂՈՎՈՑՆ ՈՐՈՇԵՑԻ ՄԱ|ՍՆ ԵՒ ԲԱԺԻՆ ԶՈՒԴԱՒԻՆ ԵՒ ԶԽԱԶՈՂԱՑՆ ԱՌՑԷ.

Փափազյան, Գիրք Ն. Ալիշան, 525—26. Լալայան, Գ. 151—2.

290. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *պարսպի հյուսիսային մուտքի մոտ, արտաքուստ ագուցված խաչքարի բեկորի վրա. 2 տող.*

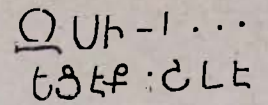

ՁՍԻ⌊ՄԷՈՆ ՑԻՇ⌋ԵՑԷՔ :ՇԼԷ:

291. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *ս. Ստեփանոս եկեղեցու արևելյան պատի տակ արտաքուստ ընկած երեսպատման ձևավոր քարի խաչի շուրջը. 8 տող.*

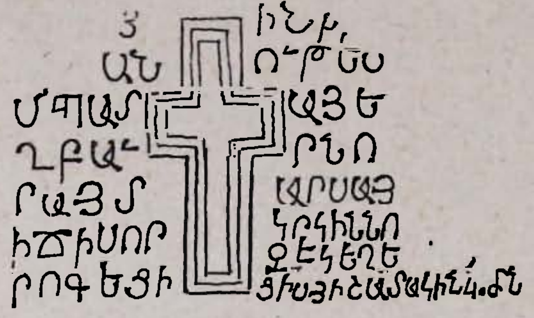

ՑԻՇԽԱՆՈՒԹ Ս|ՄՊԱՏԱՑ Ե|ՂԲԱԻՐ
ՆՈ|ՐԱ ՏԱՐՍԱՑ|ԻՃԻՍ ՈՐ ԿՐԿԻՆ
ՆՈ|ՐՈԳԵՑԻ ԶՍԿԵՂԵ|ՑԻՍ ՅԻՇԱՏԱԿ
ԻՆՁ. ⌊ՍԻ⌋ ԾՆՈՂԱՑ ԻՄՈՑ⌋

Արձանագրությունը երկու կտոր քարի վրա է (երկրորդի վրա վերջին երկուս և կես բառերը չվերջացած), որոնք ընկած պետք է լինեն նույն պատի վերևի մասից:

Գրված է Սմբատ Օրբելյանի կենդանության ժամանակ (մահացել է 1273 թվին):

Հրատարակիչներից Փափազյանն ու Ալիշանը արձանագրության սկզբից ես գնում են— Մարտիրոս և ելիկում բառերը, իսկ Հալալյանը՝ միայն ելիկում:

Փափազյան, Գիրք Ե., Ալիշան, 526: Հալայան, Գ., 152.
Լուսանկ. տախտ. XXX, 108

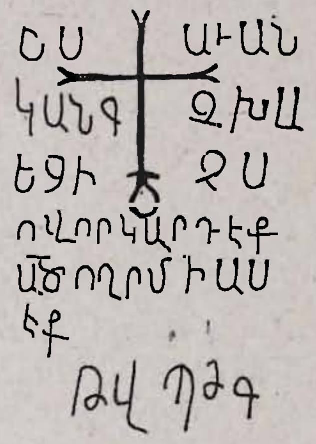

292. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *ս. Կարապետ եկեղեցուն կից արևմուտքից կիսափուլ սրահի որմնասյան վրա. մուտքից հարավ. 7 տ.*

ԵՍ ԱՎԱՆ | ԿԱՆԳ⌊Ն⌋ԵՑԻ
ԶԽԱՉՍ, ՈՎ ՈՐ ԿԱՐԳԷՔ ԱԾ
ՈՂ.ՈՐՄԻ ԱՍԷՔ. ԹՎ. :ՊԺԳ:

Լուսանկ. տախտ. XXX, 115

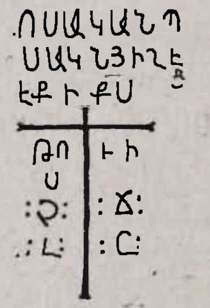

293. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *ս. Ստեփանոս եկեղեցուն արևմուտքից կից կիսափուլ գավթի արևելյան պատի տակ ներսից, պատվանդանի վրա ընկած խաչքարի երեսին. 12 տ.*

ԱՆՈՒԽԱՄԲՆ ԱՅ ԵՍ ՀԱՅՐ ՄԽԻԹԱՐ ԿԱՆԳՆԵ|ՑԻ ԶԽԱՉՍ ԵՂ.ԲԱՐ ՄԵՐ ՄԱՐԳԱՐԷ ՔԱՀԱՆԱՅ|Ի ՈՐ ՏՂ.ԱՑ ՀԱՍԱԿԱՒ ՑԱՒԺԱՐ ՍՐՏԻՒ ԱՌԵԱԼ| ԶԽԱՉ ԻՒՐ ԵՒ ⌊ՄՏԵԼ⌋ ԶԿՆ⌊Ի⌋ ՏՆ ՄԱՏՆԵԼ Ի ՁԵՌ|Ս ԱՅԼԱԶԳԵՑ :Լ: ԱՐԱՄԲ ԱՌԵԼ ԶՄԱՐՏԻՐ,ՈՍԱԿԱՆ Պ|ՍԱԿՆ. ՅԻՇԵՑ|ԷՔ Ի ՔՍ | ԹՈՒԽՍ :ՉՃԼԸ:

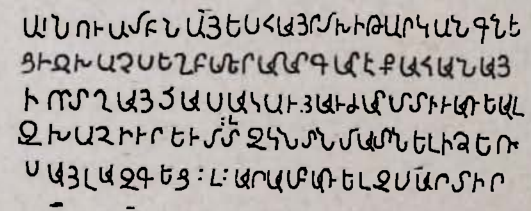

Թվականը փոխանակ :ՊԼԸ:-ի գրված է չորս տառով՝ .Չ+ՃԼԸ:

Լուսանկ. տախտ. XXIX, 114 *(միայն ներքևի մասը)*

294. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *ս. Կարապետ եկեղեցուն կից սրահի մեջ կանգնած մեծ խաչքարի վրա. 4 տ.*

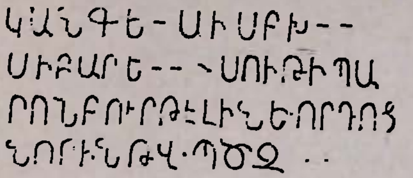

ԿԱՆԳՆԵՑԱԻ ՄԲ ԽԱՉՍ Ի ԲԱՐԵ-
ԽԱԻՍՈՒԹԻ ՊԱՐՈՆ ԲՈՒՐԹԷԼԻՆ
ԵՒ ՈՐԴՈՑ | ՆՈՐԻՆ ԹՎ. :ՊԾՉ:

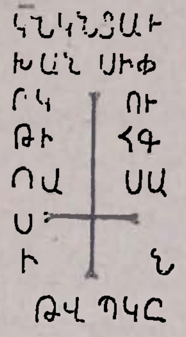

295. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *ս. Կարապետ եկեղեցու սրահում կանգնած փոքր խաչքարի վրա. 8 տ.*

ԿԱՆԿՆԵՑԱԻ | ԽԱՉՍ Ի ՓՐԿՈՒԹԻ
ՀՈԳՈ ԱՍԱՍԻՆ. ԹՎ. :ՊԿԸ:

296. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *բակում, մեծ տապանաքարի վրա. 2 տ.*

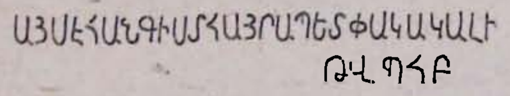

ԱՅՍ Է ՀԱՆԳԻՍՏ ՀԱՅՐԱՊԵՏ
ՓԱԿԱԿԱԼԻ. ԹՎ. :ՊՀԲ:

297. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *ս. Կարապետ եկեղեցու սրահի որմնամույթի վրա. 8 տող.*

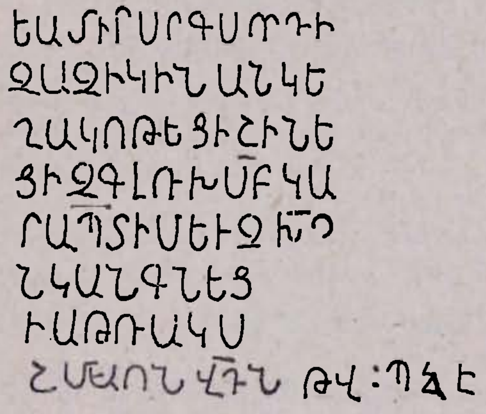

ԵՍ ԱՄԻՐ ՍԱՐԳԻՍ ՈՐԴԻ | ՋԱՋԻԿԻՆ
ԱՆԿԵՂԱԿՈԹԵՑԻ ՇԻՆԵՑԻ ԶԳԼՈՒԽ
ՄԲ ԿԱՐԱՊԵՏԻՍ ԵՒ ԶԽԱՉՆ ԿԱՆԳ-
ՆԵՑԻ ԱԹՈՌԱԿԱԼԻՍ | ՇՄԱՒՈՆ
ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՆ ԹՎ. :ՊՃԷ:

Կարող է ԵՍ ԱՄԻՐ կարդացվել
Փափազյան, Գիրք Ե. Ալիշան, 525
Լալայան, Գ, 153

298. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *ս. Ստեփանոս եկեղեցու սրահում ընկած խաչքարի վրա. 5 տ.*

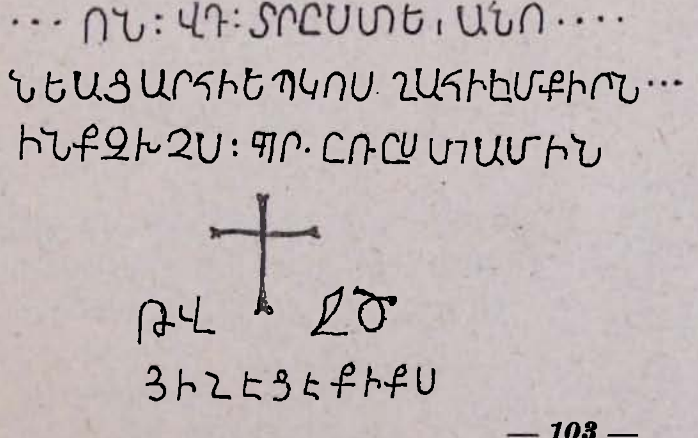

ՊԱՀԱՐՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՏՐ
ԸՍՏԵՓԱՆՈՍ ՍԻՒՆԵԱՑ
ԱՐՀԻԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՇԱՀԻԼ
ԻՄ ՔԻՐՆ ԿԱՆԳՆԵՑԻՆՔ
ԶԽԱՉՍ ՊԱՐՈՆ ԸՒԸՍՏԱՄԻՆ
ԹՎ. :ՋԾ: | ՅԻՇԵՑԷՔ Ի ՔՍ.

299. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *ս. Կարապետի սրահում ընկած խաչքարի ներքևում. 4 տ.*

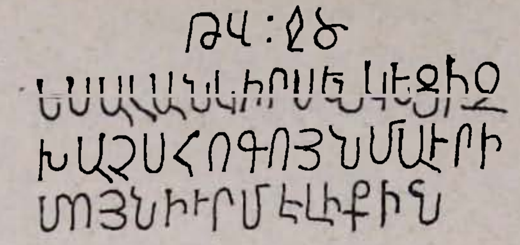

ԹՎ. :ՋԾ: | ԵՍ ԱԼԱՆԿԻՐԱ Կ⌊Ա⌋⌊ՆԿ-
⌊Ն⌋ԵՑԻ Զ|ԽԱՉՍ ՀՈԳՈՑՆ ՄԱՐ
Ի|ՄՈՑ ՆԻԻՐՄԷԼԻՔԻՆ:

Լուսանկ. տախտ. XXVI, 103

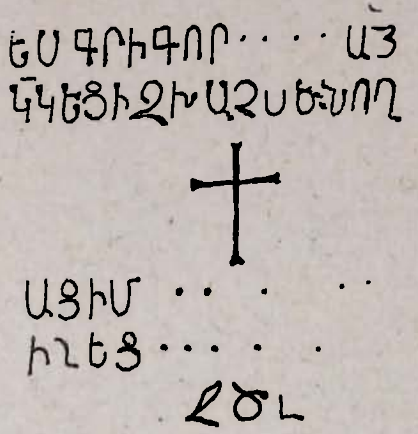

300. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *ս. Կարապետի սրահում ընկած. զարդարված խաչքարի վրա. 5 տ.*

ԵՍ ԳՐԻԳՈՐ ⌈ԿԱՄԱԻՆ⌉ ԱՑ | Կ⌊Ա⌋Ն⌋Կ⌊Ն⌋ԵՑԻ
ԶԽԱՉՍ ԾՆՈՂ|ԱՑ ԻՄ⌈ՈՑ ՑԻՇԵՑՊ‧Ք
Ի ՔԱ. ԹՎ⌊.⌉ :ՋԾԼ:

Լուսանկ. տախտ. XXVIII, 110

301. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *ս. Կարապետ եկեղեցու սրահի արևելյան պատի վրա. 5 տ.*

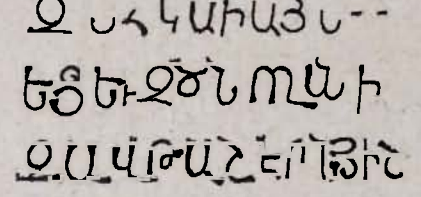

ԶՍ⌊Ա⌋Հ⌊Ա⌋Կ ՄԻԱՑՆ⌈ԱԿ⌉|ԵՑ ԵՒ ԶԾՆՈՂՍՆ
ԻՄ⌉ | ԶԱՎԹԱՇԷՐՆ ՑԻՇ⌈ԵՑԷՔ⌉:

Արձանագրության հյուսիսից, մի քիչ հեռու կա երկու տառից թվական՝ ՋԾ, որը կարող է սրան վերաբերվել։
Լուսանկ. տախտ. XXIX, 112

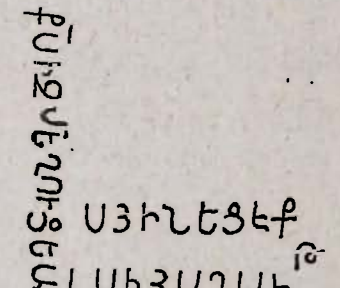

302. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *ս. Կարապետ եկեղեցու սրահի մեջ ընկած երեսպաաման քարի վրա. 3 տ.*

ՔՍԻ ԶՄԵՂՈՒՑԵԱԼՍ Ի ՑԱՂԱԻԹ|Ս ՑԻՇԵՑԷՔ:

Լուսանկ. տախտ. XXX, 116

303. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *ս. Կարապետ եկեղեցու հարավում, փլվածքների մեջ ընկած, երեսպաաման քարի վրա. 4 տ.*

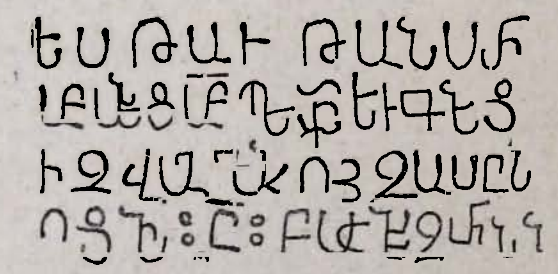

ԵՍ ԹԱԻԹԱՆՍ ՄԻ|ԱԲԱՆԵՑԱ ՍԲ ⌊ԿԱ-
ՐԱ⌋ՊԵՏԻՍ ԵՒ ԳՆԵՑ.Ի Ի ՎԱՂԱԴՆՈՑ
ԶԱՍԸՆ;ՈՑԻՆ :Ը: ԲԱԺՆԷ ԶՄԻՆՆ:

Ասընոց=Սրանոց

Լուսանկ. տախտ. XXVII, 124

304. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *ս. Ստեփանոս եկեղեցու հարավային սրահում խաչքարի մեծ պատվանդանի վրա իրար տակ երկու արձանագրություն. առաջինը՝* **2 տ.**

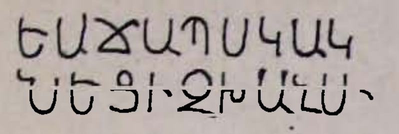

ԵՍ ՃԱՊՍ ԿԱ⌊Ն⌋ԿՆԵՑԻ ԶԽԱՉՍ

Լուսանկ. տախտ. XXVIII, 109

305. *Սրա անմիջական տակին.* **4 տ.**

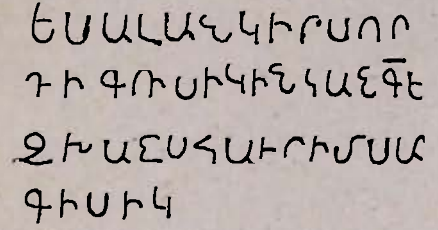

ԵՍ Ա⌊Լ⌋ԱՆԿԻՐՍ ՈՐ⌈ԴԻ ԳՈԽՍԻԿԻՆ ԿԱՆԳ⌊Ն⌋Ե⌊ՑԻ⌋
ԶԽԱՉՍ ՀԱԻՐ ԻՄ ԳՈԽՍԻԿ⌈Ի⌉Ն].

Պատվանդանի վրա երկու խաչքարի փոսեր կան, երկուսն էլ այժմ կորած. ձախակողմյան փոսի տակին կա մի բառ. ԵՄ ԱՍՈՒ.

Լուսանկ. տախտ. XXIX, 111

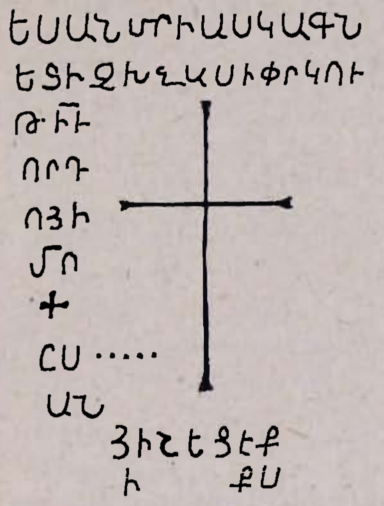

306. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *ս. Ստեփանոս եկեղեցու արևելյան պատի տակ դրսից, ընկած խաչքարի վրա.* **11 տ.**

ԵՍ ԱՆՏՐԻԱՍ ԿԱ⌊Ն⌋ԳՆ⌈ԵՑԻ ԶԽ⌊Ա⌋ՉԱՍ
Ի ՓՐԿՈՒ⌈ԹԻՒ ՈՐԴՈՅ ԻՄՈ ԸՍ⌈ՏԵՓԱ⌉ՆՈ⌈ԻՆ⌉
ՅԻՇԵՑԷՔ Ի ՔՍ.

307. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *բակում ընկած խաչքարի վրա.* **2 տ.**

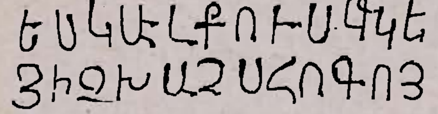

ԵՍ ԿԱԻԼՔՈՒՍ ⌊ԿԱ⌋Ն⌋ԿՆԵՑԻ ԶԽԱՉՍ ՀՈԳՈՅ

Լուսանկ. տախտ. XXX, 117

308. ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. *ս. Կարապետի սրահի որմնասյան վրա.* **4 տ.**

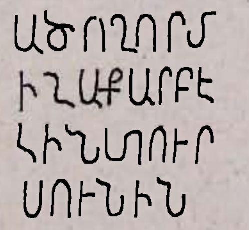

Ա̅Ծ̅ ՈՂ⌊ՈՐՄԻ ՇԱՔԱՐԲԷԿԻՆ ՏՈՒՐ⌈ՍՈՒՆԻՆ.

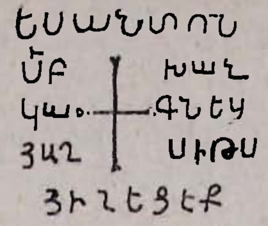

***309.* ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. ս. Կարապետի** *սրահի մուտքի կողին. 5 տ.*

ԵՍ Ա.ՆՏՈՆ | ՄԲ ԽԱՉ,Ս, | ԿԱ,Ն,ԳՆԵՑ,Ի, |
ՑԱՂ.ԱԻԹՍ | ՅԻՇԵՑԷՔ

***310.* ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. ս. Կարապետ եկեղեցու. արևմտյան մուտքի բարավորի վրա. արտաքուստ. 5 տ.**

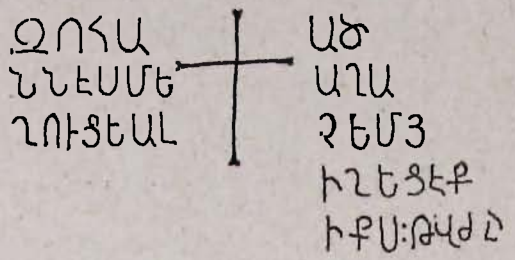

ՋՈՀԱ.ՆՆԷՍ ՄԵՂՈՒՑԵԱԼ ԱԾ Ա.ՂԱՉԵՄ
ՅԻՇԵՑԷՔ Ի ՔՍ. ԹՎ.......

Փափազյան, Գիրք Ն. Ալիշան, 525։
Լալայան, Գ. 152։

***311.* ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. ս. Ստեփանոս եկեղեցու սրահում ընկած քարի բեկորի վրա.**

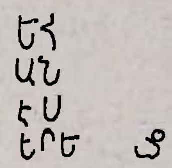

ԵՀԱ.ՆԷՍ ԵՐԷՑ

Լուսանկ. տախտ. XXIX, 113

***312.* ՎԱՂԱԴՆԻ ՎԱՆՔ. ս. Ստեփանոս եկեղեցու սրահում պատվանդանի վրա կանգնած խաչքարի կես մաս. որի վրա.**

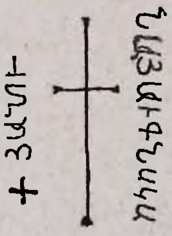

ՅԱ.ՆՈՒՆ ԱՑ ԱՒԳՆԱԿԱ.ՆՈՒԹԵԱՄԲ.....

Խաչքարի ոճը և գրչությունը հին են։

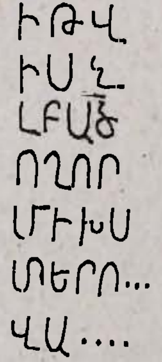

***313.* ՎԱՂՈՒԴԻ ԳՑՈՒՂ. գյուղից կես կիլոմետր արևմուտք. ճանապարհի եզրին կանգնած խաչքարի հյուսիսային նեղ կողին. 7 տ.**

Ի ԹՎ.ԻՍ :ՉԼԲ: ԱԾ ՈՂ.ՈՐՄԻ ԽՍՏԵՐՈ...
...ՎԱ. . . . .

314. ՈՐՈՏՆԱ ԲԵՐԴ. *միջնաբերդի մեջ, տապանաքարի վրա.*

Այս է հանգիստ բարեպաշտ իշխանին արքայազուն Սմբատայ,
որ ի կէս աւուրեայ ի Քս. փոխեցաւ. յիշեցէք ի Քրիստոս. թվ. :ՊՀԹ:

Գերեզմանաքարի մյուս կողմում քանդակված է ձիավոր, մի ձեռքին խաչ, մյուսին՝ նիզակ, հետապնդում է իր առջևից փախչող 2 կենդանիների։

Փափազյան, Գիրք Ե., Ղալայան Գ., 154

Լ Ո Ր

Անցյալում եղել է մեծ գյուղ, այդ պատճառով էլ նրա անունով են կոչվել և ամբողջ ձորահովիտը և թե նրա միջով հոսող Որոտանի վտակը։

Գյուղի անունը հիշատակվում է Տաթևի վանքի սահմանները որոշող կալվածագրի մեջ՝ 839 թվից[1]։ Ստ. Օրբելյանի մոտ Լորը գտնվում է Ծղուկ գավառի ցուցակի մեջ և հարկի չափն է 12։

ԼՈՐՈՒՄ ԿԱՆ ՀԵՏԵՎՅԱԼ ՀՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԸ

1. «Սպիտակ խաչ» կամ «Լորիկի խաչ». *գտնվում է գյուղից մոտ քառորդ կիլոմետր հյուսիս. դա մի շրջափակ խաչքար—կոթող է, կենտրոնում տեղավորված են երկու խաչքարեր՝ պատվանդանների վրա և բոլոր կողմերից ճարտարապետորեն ձևավորված ու ֆրոնտոնով պսակված։ Հուշարձանը շինված է սպիտակավուն քարով, որից առաջացել է և անունը։ Համաձայն արձանագրության կառուցված է 1271 թ։*

   Հուշարձանի շուրջը կան մի քանի տափակ ու մեծ գերեզմանաքարեր, խրված գետնի մեջ։
2. «Մառու» ս. Հովհաննես. *եկեղեցի. գտնվում է գյուղից մոտ ½ կիլոմետր հեռու, դեպի հարավ։ Թաղակապ և կոփածո քարերով շինված մի փոքրիկ շենք է. կանգուն վիճակում. հարավից ունեցել է գավիթ, որն այժմ բոլորովին փլած է. շինված է 1686 թ. հարավային պատի մեջ արտաքուստ ագուցված է 1423 թ. խաչքար։*
3. «Սարգսի խաչեր» *մատուռ. գտնվում է գյուղից դեպի հյուսիս-արևմուտք, մոտ ½ կիլոմետր հեռու, ձորամիջին, լեռնալանջի թեքության վրա. շինված է անտաշ և հասարակ քարերով և կիսագետնափոր է, մուտքն արևմտյան կողմից է. կանգուն է. շինված է 1345 թ։*
4. «Տունապան» *մատուռ. գտնվում է գյուղից հարավ-արևելք, գետակի աջ ափի այգիների մեջ. մնացել են հիմնապատերը, որոնց մոտ ընկած մի գրանիտե խաչքարի վրա միայն կա անթվական արձանագրություն, հավանաբար 12—13 դ.։*
5. *Ս. Գևորգ. եկեղեցի. գյուղամիջում. երկու մույթերի վրա թաղակապ շենք է. կանգուն է. շինված է 1666 թ. (արաբական թվանշաններով արձանագրության տակին ավելացված 1664 թ. գրված է հետագայում, սխալ հաշվի արդյունք է)։*

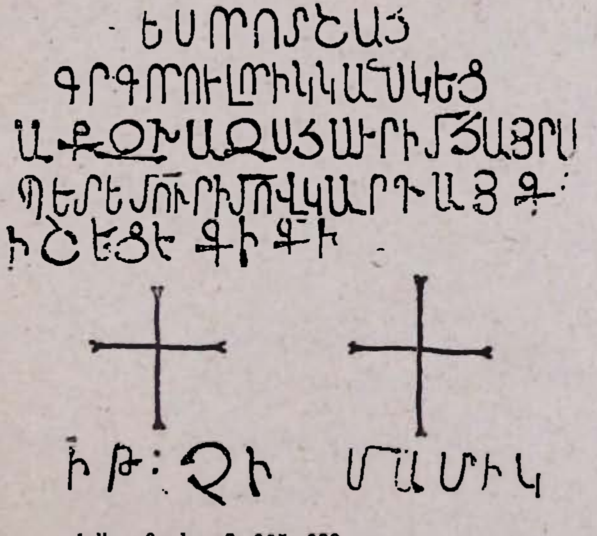

315. ԼՈՐ. «ՍՊԻՏԱԿ ԽԱՉ» կամ «ԼՈՐԻԿԻ «ԽԱՉ» *կոթող խաչքարի կամարակալ քարին և խաչքարի տակին. 6 տող.*

ԵՍ ՈՐՈՏՇԱՀ | , ԳՐԻԳՈՐ ՈՒ ԼՈՐԻԿ
ԿԱՆԿՆԵՑԱՔ ԶԽԱՉՍ ՀԱՒՐ ԻՄ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԵՒ ՄՕՒՐ ԻՄ. ՈՎ
ԿԱՐԴԱՑՔ ՅԻՇԵՑԷՔ Ի ՔԻ. Ի ԹՎ.
:ՁԻ: ՄԱՄԻԿ:

Ղալայան, Գ. 162, (խիստ աղճատված)
Լուսանկ. տախտ. XXX, 118

[1] Ստ. Օրբելյան, 205, 232.